

A női mesterek képzése a középkori céhekben

Sanda István Dániel

Óbudai Egyetem KVK-EFI-Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ

sanda.daniel@uni-obuda.hu

Absztrakt: A neveléstörténeti kutatások egyik kevésbé vizsgált területe a középkor végén kialakult és virágkorukat élő céhek szerepe a nők szakmai képzésében. Kutatásomban primer és szekunder források alapján, a dokumentumelemzés módszerével tártam fel a céhekben folytatott képzés lányokra vonatkozó sajátosságait. Előadásomban az alábbi kutatási kérdéseimre igyekszem válaszokat adni: (1) A nők milyen mértékben tudtak beilleszkedni a férfiak által uralt kézműves céhrendszerbe? (2) A nők produktív és anakronisztikus – mert zömmel a férfiak által meghatározott – munkája milyen mértékben támogatta vagy ásta alá a céhek termelését? (3) Hogyan alakították a céhek a nemi szerepeket, ezáltal a nők és férfiak tényleges munkáját? A céhmesterek feleségeitől elvárták, hogy olyan mértékben ismerjék a termelési folyamatokat férjük vállalkozásában, hogy szükség esetén segíteni tudjanak nekik. A lányok pedig édesanyjuktól a háztartásban, a szervezésben, a kereskedelemben és a termelésben szerzett széles körű készségeket sajátítottak el, továbbá azt is megtanulták, hogy a nők feladatai a céhműhelyben gyakrabban változtak, mint a férfiaké. Azt várták el tőlük, hogy rugalmasabban legyenek a munkavégzésük során, és képesnek kellett lenniük arra is, hogy gyorsan váltsanak egyik feladatról a másikra. A XV. századig a lányok informálisan tanultak a mesterként működő apjuktól – a fiútestvéreik mellett – a céhműhelyben, és a céhes karrierutat bejárva mesterré válhattak. A XIV. századi frankfurti adólistákon 24 különböző foglalkozást sorolnak fel nők számára. Kölnben három céh – a fonalkészítők, a selyemszövők és az aranyfonók – kizárólag nőkből állt, akárcsak a nürnbergi aranyfonók céhe. Ez az abszolút gyakorlatias felkészítés és szakmai tapasztalat rendkívül értékessé tette egy mesterember lányát a házassági piacon. De, a lányok azt is megtanulták, hogy egy lány adott céhben végzett munkájával szerzett minden joga csak átmeneti és/vagy időleges volt, ami egy férfirra szállt, legkésőbb akkor, amikor a lány férjhez ment. A céhekben végzett női munka visszaszorulásának okait a XVI-XVII. századi társadalmi és gazdasági változásokban kell keresnünk.

Kulcsszavak: céhes szakképzés, női mesterek, karrierutak a céhekben

1. Bevezetés

A neveléstörténeti kutatások egyik kevésbé vizsgált területe a középkor végén kialakult és virágkorukat élő céhek szerepe a nők szakmai képzésében. Kutatásomban primer és szekunder források alapján, a dokumentumelemzés

módszerével [1] tártam fel a céhekben folytatott képzés lányokra vonatkozó sajátosságait.

Az alábbi kutatási kérdéseimre igyekszem válaszokat adni: (1) A nők milyen mértékben tudtak beilleszkedni a férfiak által uralt kézműves céhrendszerbe? (2) A nők produktív és anakronisztikus – mert zömmel a férfiak által meghatározott – munkája milyen mértékben támogatta vagy ásta alá a céhek termelését? (3) Hogyan alakították a céhek a nemi szerepeket, ezáltal a nők és férfiak tényleges munkáját?

A céhmesterek feleségeitől elvárták, hogy olyan mértékben ismerjék a termelési folyamatokat férjük vállalkozásában, hogy szükség esetén segíteni tudjanak nekik. A lányok pedig édesanyjuktól a háztartásban, a szervezésben, a kereskedelemben és a termelésben szerzett széleskörű készségeket sajátítottak el, amelyek hasznosak voltak a leendő férj számára, bármilyen szakmában is folytatódott a pályájuk. Azt is megtanulták, hogy a nők feladatai a céhműhelyben gyakrabban változtak, mint a férfiaké. Azt várták el tőlük, hogy rugalmasabbak legyenek a munkavégzésük során, és képesnek kellett lenniük arra is, hogy gyorsan váltsanak egyik feladatról a másikra. Ez az abszolút gyakorlatias felkészítés és szakmai tapasztalat rendkívül értékesé tehette egy mesterember lányát, amikor házasságra készült. A hölgyek céhek keretében végzett tevékenységének drasztikus visszaszorulását a XVII. században bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások okozták.

A német nyelvterületeken az egyetemek fejlődésével egy időben, a XIII. században egy másik típusú oktatási intézmény jelent meg a városokban – a céhek. A XIV. században pedig minden nagyobb településen kézműves céhek vagy elődszervezeteik jöttek létre, és évszázadokon át uralták a legtöbb áru termelését és forgalmazását. A német nyelvű nevelés- és társadalomtörténeti munkákban a nők szerepe a középkori kézműves céhekben közel egy évszázada vitatott téma, amióta Karl Bücher „A nőkérdés a középkorban” című művében [2] azt állította, hogy a középkori városokban sokkal több nő élt, mint férfi, és hogy számos kézműves céh nyitott volt előttük. Első állítását számos, katonai vagy adózási célból készített városi összeírásra alapozta, a másodikat pedig az inas és a mester nőnemű vagy hímnemű kifejezéseinek használatára a fennmaradt legkorábbi céhszabályzatokban. [3] Számos német város tanulmányozása alapján sok történész általánosságban egyetértett Bücherrel abban, hogy a nők részvétele a középkori kézműves céhekben nagyon elterjedt és jelentős volt. [4] Mások azonban vitatták Bücher mindkét állítását. Rámutattak, hogy a népszámlálásokat, amelyekből a nők általános többletéről alkotott elképzelését levezette, válságos időkben végezték, ezért nem tükrözték a városok normális nemi arányait, és hogy a tényleges céhlistákat figyelembe véve, céhmesterként függetlenül dolgozó nők száma elenyészően kicsi, sőt még a mesterözegek sem rendelkeztek teljes céhjogokkal, így nagyon valószínűtlen és félrevezető azt állítani, hogy a késő középkorban élő és a céhekben aktív nők aranykora lett volna. Az efféle vélekedés rossz irányba visz, mert posztulátum. [5]

Kutatásom célja annak vizsgálata, hogy a nők milyen mértékben tudtak beilleszkedni a férfiak által uralt kézműves céhrendszerbe. Továbbá, egy még jóval szélesebb körű kutatást igényelne annak vizsgálata, hogy a nők munkája milyen mértékben támogatta vagy ásta alá a céhek termelését, és megfordítva a kérdést, hogyan alakították a céhek a nemi szerepeket, ezáltal a nők és férfiak tényleges munkáját.

2. A céhszabályzatok szerinti és a nem hivatalos képzés a céhekben

Először a nem hivatalos doktrína alapján vizsgálom a női munkát, és megpróbálom kideríteni, hogyan képezték a céhek a nőket a gazdaságban elfoglalt helyükre azáltal, hogy egy a férfiakétól nagyon eltérő munkaidentitás kialakítására készítették fel őket.

A hivatalos képzés formája és felépítése, a karrierút minden kézműves céhben, még a kizárólag nőtagokból álló céhekben is azonos volt. 11-12 éves korban a – törvényes származását és rendezett családi állapotát szülei által igazolni tudó – gyermek inas lehetett. Négy-hat évvel később – felszabadítását követően – segéd lány vagy segédlegény, két év múltán – vándorkönyvét kiváltva – vándorlegény lett. Ahol női iparoslegények is jelentkezhetek, a segédévek után számos mestertől és mesternőtől tanulva, hazatérését követően telepedhettek le, házasodhattak meg. Ha a céh engedte, mesteresztendőre bocsátották és el kellett készítenie a mesterremekét. Ennek elfogadása után válhatott mesterré, nyithatta meg a saját üzletét. [6] Ugyanabban a szakmában dolgozott, amíg meg nem halt, vagy túl öreg nem lett ahhoz, hogy dolgozni tudjon.

Ez a folyamat feltételezte, hogy az adott személynek joga van a vándorlásra (ami a nők számára nehezebb volt, mint a férfiak számára). A későbbiekben, hogy van felesége, aki állandó segítőtje, és hogy a várandósság, a szülés vagy a gyermeknevelés soha nem akadályozza a munkát. Az e szintek közötti átmenetet lakomák jelölték, és a mestereket hivatalosan is bejegyezték a céhjegyzékekbe, és ettől kezdve részt vettek a céh döntéseiben, tagjai lehettek a városi tanácsnak... Ily módon a céhmesterek erős munkaidentitást alakítottak ki, amely életük során ismételten megerősödött, például amikor céhtársaikkal együtt vonultak fel, együtt ettek és ittak a bankettekén, és a temetéseken vitték az elhunyt tagok koporsóit.

2.1. A lányok helyzete a céhekben

Mit tehettek a lányok abban az életszakaszban, amikor a fiútestvéreik inasok lettek? A XVI. századig hivatalosan is inasként regisztrálhatták őket egyes német városokban, számos mesterségben, akárcsak a fiúkat. Kölnben három céh – a fonalkészítők, a selyemszövők és az aranyfonók – kizárólag nőkből állt, akárcsak a nürnbergi aranyfonók céhe. Amikor a XIII. század végén és a XIV. században

megalakultak a posztókészítők és a kapcsolódó ruhagyártó céhek, a lányokat is inasként foglalkoztatták, és egyes esetekben mesterekké váltak, vagy legalábbis önállóan dolgoztak. Egy 1450-ből származó szász forrás például a következő tömör megállapítást tartalmazza: „A szász Rochlitz városának szövő céhe kizárja a nőket”. Feltehetően a nők már 1450 előtt is teljes jogú tagjai voltak az ottani céhnek – vagy legalábbis szilárdan integrálódtak a céhbe. A XIV. századi frankfurti adólisták 24 különböző, szövettel és ruházattal kapcsolatos foglalkozást sorolnak fel a nők számára. [7] A XV. századi müncheni adólistákon szerepelnek a takácsok, táskakészítők, táska- és kesztyűhímzők és -kötők. [8] Nyilvánvalóan mindannyian a saját felelősségükre dolgoztak, és nem csak özvegyként folytatták férjük vállalkozását. Trierben a nőket számos ilyen mesterségben jegyezték fel, továbbá a nők független tagjai voltak a takácscéheknek Augsburgban, Bremenben, Kölnben, Dortmundban, Danzigban, Lüneburgban, Memmingenben, Speyerben, Strasbourgan, Ulmban, és más városokban is. [9] Néhány városban a nők képzése fátyol- vagy keskenyszövet szövésére korlátozódott, és csupán néhány helyen volt rendszeres képzés számukra. Azonban továbbra is fizettek céhdíjat és önálló vállalkozóként szóttek, tehát biztosan volt céhtagságuk.

A női takácsok képzésének nyomon követési nehézsége azt a tényt tükrözi, hogy a céhes műhelyekben dolgozó nők túlnyomó többsége nem vett részt hivatalos képzésben. Azért dolgoztak ott, mert valamilyen módon rokonságban álltak a céhmesterrel - feleségként, lányként vagy özvegyként -, vagy, mert a mester cselédlányként, szolgálóként alkalmazta őket. A XVI. századig a kézművesmester lányai akadálytalanul tanulhatták a mesterséget a fiú inasok és a segédlegények mellett. Ahogyan egy inas egyszerű feladatokkal kezdte, úgy a fiatal mester lánya is ott segített, ahol szükség volt rá. Egyszerűbb feladatokkal kezdte, majd fokozatosan áttért az összetettebbekre. Ha később a tanult szakmáján kívül ment férjhez, általában megtiltották neki a további munkát, bár nem minden esetben. Ha a szokásos céhdíjat fizette, és a céhnek nem volt kifogása, a mester lánya házassága után is folytathatta a munkát, különösen az olyan mesterségeket, amelyekhez nem volt szükség sok eszközre, mint például a táskakészítés vagy a szabászat. A lányok többsége a takács mesterséget vagy az apjától tanulta, vagy egy olyan időszakban sajátította el, amikor cselédlányként, szolgálóként dolgozott egy takácsmester házában. [10]

2.2. A lányok képzésének sajátosságai

Kevés pontos információnk van arról, hogy ki foglalkozott a lányokkal a műhelyben, feltételezhetjük, hogy az édesanyja volt a legfontosabb tanára és példaképe. A legtöbb céh megkövetelte mestereitől a nőülést a férfi stabilitásának jeleként, és mert megértették, hogy egy üzlet működtetéséhez szükséges összes tevékenységet nem képes egyetlen ember elvégezni. A mester felesége gyakran árulta a férje által készített termékeket a boltban vagy egy piaci standról. Ő vásárolta fel az alapanyagokat, ő hajtotta be a tartozásokat és ő vezette a könyvelést. Sok

kézműves mesterségben a kézműves mesterek feleségei alapvető számtani ismeretekkel, a XVI. század óta pedig olvasási és írási készségekkel rendelkeztek. [11] Gyakorlati tapasztalatuknak köszönhetően a piaci viszonyokat is ismerték. [12] Azt is elvárták tőlük, hogy olyan mértékben ismerjék férjük vállalkozásában a konkrét termelési folyamatokat, hogy szükség esetén segíteni tudjanak neki. Így a lányok anyjuktól a háztartásban, a szervezésben, a kereskedelemben és a termelésben szerzett széles körű készségeket sajátítottak el, amelyek hasznosak voltak a leendő férj számára, bármilyen szakmában is folytatódott a pályájuk. Azt is megtanulták – inkább anyjukat megfigyelve, mint explicit utasításokból –, hogy a nők feladatai a céhműhelyben gyakrabban változtak, mint a férfiaké. Elvárták tőlük, hogy rugalmasabbak legyenek a munkavégzésük során; képesnek kell lenniük arra is, hogy gyorsan váltsanak egyik feladatról a másikra. [13]

Ez az abszolút gyakorlatias felkészítés és szakmai tapasztalat rendkívül értékesé tehetette egy mesterember lányát a házassági piacon, és sok céh tovább javította mesterei lányainak esélyeit azáltal, hogy csökkentette a legény belépési díját, vagy lerövidítette a mestermű elkészítéséhez szükséges kötelező időt, ha az aspiráns egy mester lányát akarta feleségül venni. Egy mester fia, aki ugyanazon mesterségből származó mester lányát vette feleségül, még alacsonyabb belépési díjat fizetett, sőt egyes esetekben mentesült is ez alól. Általánosságban elmondható, hogy egy mester lányát vagy özvegyét feleségül vevő segédlegényt nem számoltak bele a céh által évente felvett – a belső konkurencia miatt –, gyakran nagyon kisszámú új mesterbe, mivel nem új műhelyt alapított, hanem csupán egy meglévőt vett át. Ha egy régióban bizonyos céhek stagnáltak, és egyáltalán nem fogadtak el új mestereket, a mester lányának vagy özvegyének feleségül vétele volt az egyetlen módja annak, hogy egy mestercímre váró fiatal megalapíthassa a saját műhelyét. Így sok pályázó szemében egy fiatal nő képzettsége és a vele járó céhjakok helyettesíthették a hozományt, vagy növelhették annak értékét.

3. Korlátozások a céhes képzésben a középkor végén

A XVI. századtól kezdve egyes céhekben még a lányok informális, családi műhelyekben történő képzését is megkérdőjelezték. 1605-ben egy memmingeni üvegesmester lányának az üvegesek céhe megtiltotta, hogy otthonán kívül dolgozzon. A nő nem tett eleget a kérésnek, ezért az apja levelet írt Freiburg polgármesterének, hogy véleményt kérjen az ügyben. A polgármester azt válaszolta, hogy senkinek sem szabad megtiltani, hogy gyermekeit felhasználja a kereskedelemben való segítségnyújtásra, akár a házon belül, akár azon kívül. Az apa ezt a nézetet vallotta a városi tanácsnak írt levelében, amelyben követelte, hogy a tanács döntsön a céh ellen, és engedélyezze lánya számára, hogy férjhez menéséig vele dolgozzon. Azt állította, hogy az is normális, hogy más kézműves mesterek, például szűcsök, szabók és ácsok hajadon lányai otthonukban és azon kívül is dolgoznak. A többi üveges azt válaszolta, hogy a szóban forgó lány már elég idős a férjhezmenetelhez, tehát tegye meg, és ne vegye el a munkát a mesterek fiaitól. [14]

Hozzá tették, hogy Freiburg polgármestere valójában csak fiakra gondolt, amikor „gyermekéről” beszélt. Ezeket az érveket a városi tanács meghallgatta, és ettől kezdve kategorikusan megtiltotta minden üvegesmesternek, hogy lányaik házon kívüli munkákban segítsék őket, még akkor is, ha azok a műhelyen belül dolgoztak. [15]

Egy másik, még nehezebb esetben a frankfurti paszományos céhlegények arról számoltak be, hogy a birodalom más városaiban nem engedélyezték a mester lányainak a munkát. Így a városi tanács ezt Frankfurtban is betiltotta. Két évvel később a paszományos kézművesek panaszkodtak, hogy a bizonyítvány hamis, és a segédlegények hazudtak. Állításukat Ulm és Nürnberg városok tanácsaitól kapott levelekben kapott információkra alapozták. Azt mondták, nem értik, miért tiltotta meg Frankfurt város vezetése a nőknek és mesterek lányaiknak a munkát, amikor még a Biblia is világosan kimondja, hogy a nőknek a férfiak segítőinek kell lenniük. A mesterek arra hivatkoztak, hogy nehéz idők járnak, és hogy a köztámogatás különösen fontos a szegény mestereknek, akik nem számíthatnak feleségeik és lányaik segítségére. Ez meggyőző érv volt a frankfurti tanács számára, és a nők ismét dolgozhattak. Az ügy azonban meglehetősen kellemetlen döntéssel zárult a nők számára: a tanács további vizsgálatokat követelt annak kiderítésére, hogy a legények honnan szereztek az információikat, megjegyezve, hogy nem tűnik annyira hihetetlennek, hogy munkavállalási tilalmat szabjanak ki a mesterek lányaira, sőt még a mesterek feleségeire is. Ha más városok is gyakorolták ezt bizonyos kézműves tevékenységekben, Frankfurt sem akart kivétel lenni. [16] A nők hátrányos megkülönböztetése a munka világában több száz évvel később is valóságos volt. A két világháború közötti Magyarországon a válságos években a diskurzus részét képezte a házas tanítónők elbocsátásának lehetősége, hogy teret kaphassanak a férfitanítók. [17]

3.1. Egy esettanulmány és korabeli hatásának értelmezése

Bizonyos esetekben a lányok oktatása korlátozások alá esett, amint egy kézművesség megszűnt „szabad művészetnek” lenni, és céhekbe szerveződött. Itáliában, az ebben az időszakban lezajló társadalmi változások alapját egyrészt az ókori kultúra újra felfedezése, másrészt az újonnan szerveződő, gazdag kereskedőkből álló új réteg, a polgárság megerősödése jelentette. Mindezen folyamatokat egészében hatja át a kor szellemi mozgalma, a humanizmus, amely a középkor istenközpontúsága helyett az emberre irányította a figyelmet. [18] A harisnyakötés például, amely a XVI. században terjedt el a német birodalomban, „szabad művészetként” indult, de később vagy a takácsok céhe vette át, vagy önálló céh lett.

Mit jelentett ez a kötők számára, azt Müller Brigitta esetében láthatjuk Memmingenben. 1632-ben arról számolt be, hogy be akarják tiltani a harisnyakötő tevékenységét, mivel nem kapott céhes keretek között folyó képzést. Azt mondta a városi tanácsnak, hogy a bátyja megtiltotta neki a kötést és a kötött holmik

árusítását, és elmagyarázta, hogy a kötés mindenki számára nyitott szabad művészet, ezért sem oka, sem felhatalmazása nincs arra, hogy megtiltassa. Hozzá hasonlóan ő is az apjától tanult, és harisnyakötéssel tartotta el a családját, mivel a férje akkoriban nem talált munkát. A városi tanács úgy döntött, hogy azt teheti, amit akar, és azt javasolta, hogy a konfliktusok elkerülése érdekében távol állítsa fel a standját a testvérétől, de nem nyilatkozott arról, hogy a kötés „szabad művészet”-e vagy zárt céh.

Harminc évvel később Brigitta Müller ismét megjelent a tanács előtt ugyanazzal a panasszal, csak ezúttal egy csoport fiatalabb férfi akart ráparancsolni, hogy zárja be az üzletét. Időközben a kötés céhes mesterséggé vált; De folytatta a munkát, ahogy egy férfi is, aki hozzá hasonlóan nem kapott céhes képzést, mivel ez volt a szokásos gyakorlat, amikor egy szabad művészből céh lett. Ekkorra már özvegy volt, és közsegély nélkül tartotta el gyermekeit, bár szinte mindent elvesztett a harmincéves háborúban, „amiről ezek a fiatal urak nem is tudnak”. Csak egy szobalánya volt, aki segített neki, és valójában maga is helytelennek tartotta, – idézem: „hogy ilyen keményen kell dolgoznom az én koromban”. Megemlíti a másik férfit, aki szintén hivatalos képzés nélkül kötött harisnyákat, és azt mondja, hogy reméli, „hogy engem, mint nőt, nem emiatt fosztottak meg a céhtől, annak ellenére, hogy a céh előtt különféle módokon panaszkodtak emiatt”. Majd érvelésében az ellenkező irányt veszi, megjegyezve, hogy reméli, hogy a hivatalos doktrínával nem rendelkezők munkavégzését megtiltó rendelet „nem köti őt nőként, mivel nem nőről, hanem férfiról beszél”.

A mesterek azt válaszolták, hogy a megjegyzéseik „nem mások, mint üres, pusztán női fecsegés... csupa levegő és szag...”. „Ez a szegény özvegy (ahogy ő nevezi magát) több harisnyát készít, mint a legtöbb mester, sőt megtanította a lányát is a mesterségre, és talán más, kevésbé tisztességes eszközei is vannak.” Az a tény, hogy 1632-ben kapott munkavállalási engedélyt, amikor a kötés még nem volt céhes tevékenység, nem indokolja, hogy most, amikor a kötés céhes mesterség, megkapja. A férfi, aki különleges engedélyt kapott, rendelkezett némi hivatalos képzettséggel, ő pedig természetesen semmivel sem.

Ahogy Brigitta Müller helyesen rámutatott, ellenfelei nem foglalkoztak panaszuk legfontosabb részével, nevezetesen azzal, hogy mindazok – nők és férfiak –, akik már űztek egy mesterséget, folytathatták azt, amikor az céhes tevékenység lett, és ezt az érvelését megismételte a Tanács előtt. Ismét sikerült győznie, talán azért, mert a tanács elismerte, hogy – ahogy petíciójában leírta – „szegény öreg özvegy”, „aki a korábban a legkisebb veszteséget sem szenvedte el, mintha kézimunkájával, kemény munkával és fáradtsággal keresne és nyerne”. A tanács csak a házából engedte meg neki, hogy árut adjon, a piacon nem, ahol más kötőkkel kellett volna találkoznia. Ezt a kiváltságot azonban nem adhatta át a lányának, és más nőknek sem volt szabad harisnyát készíteniük. Ezeket a korlátozásokat számos más városban is bevezették, különösen miután feltalálták a kötőkeretet, és a harisnyakötés jövedelmezőbb mesterséggé vált. Néhány városban a nők keret

nélkül is köthettek harisnyát vagy kesztyűt, de nem tanulhattak kötőkereten, amelyet a céh tagjainak tartottak fenn. [19]

4. Női identitás és női munka a céhekben

Ez a történet fényt derít a céhekben folyó női képzés hátterére, valamint arra a fajta munkaidentitásra – és talán önidentitásra – is, amelyet a nők e képzés eredményeként fejlesztettek ki.

Először is, a nők informálisan tanultak az apjuktól a testvéreik mellett, ahogy azt maga Brigitta Müller is elmagyarázza. Ebben az esetben – és egyes céhekben ez a mesterek fiaira és lányaira egyaránt vonatkozott – senkinek sem volt hivatalos képzési szerződése.

Másodszor, még akkor is, amikor a nők úgy hitték, hogy joguk van dolgozni, nemcsak a jogaikra hivatkozva védték meg ezt, hanem olyan kifejezésekkel is, amelyek kifejezték családjuk iránti felelősségüket. Brigitta Müller ezt kétszer is megteszi, egyszer munkanélküli férjéről beszél, másodszor pedig eltartott gyermekes özvegyi státuszáról.

Harmadszor, a nők lekicsinyelték saját képességeiket, bár nehéz megállapítani, hogy ez a valódi érzéseiket tükrözte-e, vagy azt a felfogásukat, hogy mi győzhetné meg a hatóságokat. Brigitta Müller azt mondja, hogy nagyon keményen kell dolgoznia, hogy eltartsa a családját, miközben a mesterek azzal vádolják, hogy több harisnyát készít, mint ők.

Negyedszer, a nők mindig kihasználták női státuszukat, valahányszor csak remélhették, hogy ennek lehet hatása. A harisnyakötő ezt két, némileg ellentmondó módon teszi, mivel egyrészt arról beszél, hogy reméli, ugyanúgy bánnak vele, mint egy formális képzés nélküli férfival, másrészt arról, hogy a törvényt nem alkalmazzák rá, mert férfi nyelven íródtak.

Ötödször, bár Brigitta Müller nem említi a becsületet vagy a hírnevet, a férfi kötők megjegyzéseket tesznek más, kevésbé tiszteletre méltó eszközeire, arra utalva, hogy erkölcsi tulajdonságai, és nem pedig harisnyáik minősége vethet rossz fényt a mesterségre. A dolgozó nőkkel szembeni ellenállás számos más esetében a panaszkodó férfiak erkölcsi és szexuális kérdésekre hivatkoznak úgy, ahogyan azt nem teszik, amikor a céh engedélye nélkül dolgozó férfiak ellen lépnek fel.

Most, hogy a kötés céhes mesterséggé vált, csak az apáknak szabadna megengedni a tudásuk továbbadását, és a fent említett esetek alapján ítélve a frankfurti üvegesnek vitathatatlan joga volt egy mesterség minden aspektusának elsajátítására. A lányok műhelymunkára vonatkozó korlátozásai gyakran az utolsó szakaszát jelentették a korlátozások és tilalmak folyamatának, amelynek a nők céhekben végzett munkája alá volt vetve. [20] Először is, az özvegyasszonyokat korlátozták a tevékenységükben, hogy férjük halála után ne folytathatták a vállalkozást, illetve

megtiltották nekik, hogy legényeket alkalmazzanak. Ezután a szobalányokat kizárták a termelésben való bármilyen részvételből; Ez korlátozta mind a mester lányainál alacsonyabb társadalmi osztályból származó lányok által betölthető munkahelyek számát, mind a készségeket, amelyeket elsajátíthattak, ha állást kaptak. (Ez utóbbi azért fontos, mert ezek a készségek ugyanúgy kiegészítették vagy helyettesítették a hozományt a fiatal nők számára, mint a mesterek lányai számára.) Időnként a mesterek megpróbálták megkerülni az ilyen korlátozásokat fiatal nők örökbefogadásával, bár a segédlegények panaszai ezzel a gyakorlattal kapcsolatban végül a városi tanácsok általi betiltásához vezettek. [21]

Miután az özvegyek és szobalányok munkáját korlátozták, kísérleteket tettek - amint azt a frankfurti paszományosok esete is mutatja, általában legények által - a lányok munkájának korlátozására vagy akár betiltására.

Bizonyos esetekben az ilyen erőfeszítések sikeresek voltak. 1690-ben az órasmesterek céhe kategórikusan megtiltotta tagjainak, hogy bármelyik nőt megtanítsák mesterségük alapjaira, beleértve saját feleségüket és lányukat is. Más városokban azonban a kézművesmesterek lányai továbbra is jogosultak voltak arra, hogy megtanulják apjuk mesterségét. Lipcsében 1631-ben például kifejezetten engedélyezték a mesterek lányainak és feleségeinek, hogy a céhlegények mellett dolgozzanak. [22]

Azonban pusztán felsorolni, hogy hol és mikor korlátozták hivatalosan a lányok munkáját, csak egy újabb példa lenne a rossz kérdésfeltevésre, mivel többet árulhat el a legénycéhek hatalmának növekedéséről, mint arról, hogy hány lánytól tagadták meg a kézműves képzést. [23] Miközben ezeket a korlátozásokat vitatták, maga a gazdaság is jelentős változásokon ment keresztül, és a városi középosztály körében kialakult a saját osztályhelyzetükről alkotott eltérő felfogás, valamint az, amit mi „polgári tiszteletreméltóságnak” neveznénk. A XVII. és XVIII. században gyorsan megnőtt azoknak a hivataloknak és szakmáknak a száma, amelyekben a férfiak dolgoztak, de akiknek a feleségei nem vettek részt a foglalkoztatásukban, hanem a házimunkára koncentráltak. A sikeres kézművesek, különösen azok, akik kihasználták a technikai és pénzügyi változásokat tevékenységük bővítésére, a köztisztviselőket akarták követni, és egyre inkább a polgári státusz jelének tekintették a termelésben nem foglalkoztatott feleségeket és lányokat. Minél finomabban kidolgozottak lettek az ételek, ruházat és lakberendezési tárgyak, amelyeket a polgári életmód részének tekintettek, annál kevesebb időt töltöttek a háztartás női tagjai a termelésben való részvétellel. Egy sikeres kézműves mester lánya továbbra is anyja megfigyelésével és utánzásával tanulta meg a legfontosabb leckéket, de most ezek a leckék inkább a párnavarrásra, mint a szövetszövésre összpontosíthatnak. Még egy kevésbé sikeres kézműves mester lánya is tanult az anyjától, de ilyen esetben a tanulás az lehetett, hogy a manufaktúrában végzett bér munka jelentősebb hozzájárulás volt a családi költségvetéshez, mint az apja műhelyében végzett fizetetlen munka. Tehát nem volt szükség hivatalos tilalmakra, hogy a mesterek lányait távol tartsák apjuk vállalkozásaitól, ahogyan korábban sem volt szükségük hivatalos inasképzésre ahhoz, hogy ott dolgozhassanak.

Összegzés

A nők elhanyagolása a kézművesség hivatalos történetében végső soron a nőkről a férfiak uralta középkori társadalomban kialakult képre vezethető vissza. „Mulier tacet in ecclesiam” (a nőnek hallgatnia kell a (templomi) gyülekezetben/nyilvánosságban). Az otthoni szférára való látszólag teljes korlátozásuk azt is jelentette, hogy a saját háztartásukon kívül minden önálló tevékenységből ki voltak zárva.

A nő vallomása a bíróságon is keveset számított. A feleségeknek még az is tilos volt, hogy férjük nélkül a bíróság előtt felszólaljanak. A hatályos jog szerint csak a nagykorú, nőtlen nők és az özvegyek voltak önálló személyek, és így jogképesek, de még ők sem rendelkeztek a férfiakkal azonos jogokkal. Ezek alapján nem különösebben meglepő, hogy a nők alig játszanak szerepet a szakmák hivatalos történetében. [24] A céheket és a céheket szinte mindig tisztán férfias területként ábrázolják.

Azonban a korabeli forrásokat vizsgálva kiderül, hogy a XII. és XVII. század közötti időszakban a céhek fontos szervezetek voltak a fiatal nők oktatásában. (Amint azt Brigitta Müller érveléséből is láthattuk,) a termelési módszereken és az értékesítési technikákon kívül, illetve azok mellett nagyon sok mindent megtanultak ott. A nők számára a munka és a családalapítás egyaránt identitásuk szerves része volt. Egy nő önbizalma munkavállalóként összefüggött az önbecsülésével, ahogy mások tekintettek rá. Megtanulták, hogy minden mesterember lánya, amikor eljön az ideje, felesége és anya lesz. Munkaképességük és az általuk végzett munka személyes helyzetük körülményeitől, nem pedig a megszerzett készségeik szintjétől függően változott. Megtanulták, hogy a nők néha „átcsúszhatnak” a szabályozás résein, mivel a munkaélet úgy van felépítve, hogy „természetesnek és normálisnak” tekinthető, ha egy apának van munkája vagy karrierje, a normát pedig a férfi munkavállaló szabja meg. Egy lány adott céhben végzett munkájával szerzett minden joga csak átmeneti és/vagy időleges volt, ami egy férfiről szállt, legkésőbb akkor, amikor a lány férjhez ment. A lányok azt is megtanulták, hogy a túlzott siker veszélyes lehet, és hogy a politikai hatóságok szemében a nők munkája gyakran nem más, mint a közjóléti támogatás olcsó helyettesítője. [25] Ezek a tapasztalatok kemény és igazságtalan leckék voltak, de ha belegondolunk, milyen tanulságokat vonhatott le akár a közelebbi múlt századbeli képzésekről, [26] vagy vonhat le sok lány a munka világában manapság is, ezek már nem tűnnek annyira furcsának, és semmiképpen sem merülnek feledésbe. [27]

Irodalomjegyzék

- [1] Holik Ildikó - Ósz Rita: Bevezetés a pedagógiai kutatómódszertanba. Typotop Kft., Budapest. 2016.
- [2] Bücher, K.: Die Frauenfrage im Mittelalter, Tübingen. 1910.

-
- [3] Wachendorf, H.: Die Wirtschaftliche Stellung der Frau in der deutschen Städten des späteren Mittelalters, Quakenbrück. 1934
- [4] Wissel, Rudolf: Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit, Berlin. 1974.
- [5] Wesoly, K.: Der weibliche Bevölkerungs- anteil in spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Städten. 1980.
- [6] Patyi Gábor: A hazai szakképzés történetének vázlatja. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron. 2021. <https://mek.oszk.hu/22600/22649/html/index.htm>
- [7] Winter, A.: Studien zur sozialen Situation der Frauen in der Stadt Trier nach dem Steuerliste von 1364. 1975.
- [8] München Stadtarchiv, Steuerbücher, 1364.
- [9] Ketsch, P.: Frauen im Mittelalter. Quellen und Materialien. 1983.
- [10] Clasen, C.-P.: Die Ausburger Weber: Leistungen und Krisen des Textilgewerbes um 1600. Augsburg. 1981.
- [11] Maisch Patrícia: A nők olvasóvá nevelése a reformkori Magyarországon. PTE BTK OTNDI, Pécs. 2021.
- [12] Frankfurt, Stadtarchiv, Zünfte Abt. II. 62, 204–244. (1694-1697)
- [13] Wunder, H.: Frauengeschichte-Geschlechtergeschichte, Frankfurt a. M. 1992.
- [14] Stummer Krisztina: A 19. század második felének és a 20. század első felének nőképe hazánkban. 2025. In: Maisch Patrícia, Pusztafalvi Henriette és Takács Zsuzsanna Mária (szerk.): Tanulmányok a 19-20. század neveléstörténetének köréből. Neveléstörténet – Művelődéstörténet I. Pécs, MTA PAB.
- [15] Memmingen Stadtarchiv, Zünfte, 422, Glaser (1605).
- [16] Frankfurt, Stadtarchiv, Zünfte Abt. II. 62, 204–244. (1694–1697)
- [17] Frank Tamás: Népiskolai tanítók sajtómegjelenésének mintázata a kurrens politikai napilapokban 1921-ben. In: Iskolakultúra: Pedagógusok Szakmai-Tudományos folyóirata. 34(6), 31-48. 2024.
- [18] Berta-Szénási Panna: A reformáció nevelési terei. In.: Bertók Rózsa - Bácsi Zsófia (szerk.): Vallási és erkölcsi megújulások a reformáció tükrében. ETHOSZ Tudományos Egyesület, Pécs. 2017.
- [19] Schmoller, G.: Die Strassburger Tucher- und Weberzünfte. Urkunden und Darstellung, Strassburg. 1879.
- [20] Zimmermann, A. (Hg.): Antiqui und Moderni. Traditionsbewußtsein und Fortschrittsbewußtsein im späten Mittelalter, Berlin/New York. 1974.
- [21] Haskins, Ch. H.: The Renaissance of the Twelfth Century, Cleveland/New York/Weimar. 1927/1981.
-

- [22] Le Goff (Hg.): Der Mensch des Mittelalters. Frankfurt/New York. 1989.
- [23] Merton R. K.: Auf den Schultern von Riesen. Ein Leitfaden durch das Labyrinth der Gelehrsamkeit. Frankfurt. 1980.
- [24] Novák János: A vezetői, stílus attitűd megjelenése, hatásai, formálhatósága. 2016. In: Tóth, Péter; Makó, Ferenc; Varga, Anikó (szerk.) Empirikus kutatások az oktatásban és a pedagógusképzésben: VI. Trefort Ágoston Szakképzés- és Felsőoktatás-pedagógiai Konferencia tanulmánykötet Budapest, Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ 598 p. pp. 557-572. 16 p.
- [25] Pelesz Nelli: Oktáspolitikai és alpműveltség - Trefort Ágoston és Klebelsberg Kuno koncepciói az elemi iskoláról In.: Pelesz Nelli (szerk.) Művelődés, műveltség, minőség Szeged, Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány (2020). 182 p. ISBN: 9786158154307
- [26] Valentné Albert Éva: A budapesti Sacré Coeur iskolák tanulói összetételének alakulása. In: Simonics, I., Holik, I. (szerk.): Új kutatások a szakképzés és a felsőoktatás területén. Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ, Budapest, 2020. 172-186.
- [27] Le Goff (Hg.): Der Mensch des Mittelalters. Frankfurt/New York. 1989. 21.